

ВИКРИВАЄМО МІФИ ПРО РОСІЮ, ЯКІ НАСАДЖУЄ ПУТІН

Британський Chatham House, відомий аналітичний центр в сфері міжнародних відносин, випустив звіт про популярні міфи, які сьогодні поширюють Кремль і прокремлівські медіа. Ці міфи, на думку авторів, російська влада використовує для обгрунтування актів агресії щодо інших країн і для того, щоб зневажати міжнародно визнані принципи поведінки.

Представлені в доповіді міфи виявилися настільки успішними, що зараз їм значною мірою вірять багато політиків і експертів в країнах Заходу, які ведуть справи з Росією. Експерти Chatham House підкреслюють принципову важливість розвінчання таких міфів і нагадують, що багато політиків сьогодні «приймають бажане за дійсне», якщо мова йде про Росію. Центр також закликає переглянути і переоцінити позиції щодо Росії – з урахуванням розвінчаних в доповіді міфів.

Які вони, головні путінські міфи, які насаджуються про Росію? Про це – в матеріалі, підготовленому телеканалом «Настоящее время», створеним Радіо Свобода з участю «Голосу Америки».

1. Народи України, Білорусі та Росії – це єдина нація

Це один з улюблених міфів Путіна з початку 2000-х років. У 2019-му він заявив на Петербурзькому економічному форумі: «Я вважаю, що білоруси, росіяни та українці – це один народ. Свого часу не було ніякої України, всі вважали себе росіянами». А в 2020 році він розвинув цю думку: «Розумієте, до XI, XII, XIII століття у нас не було ніякої різниці в мові». Особливе співчуття до цього міфу сьогодні помітно в країнах, які поділяють почуття слов'янської і (або) православної спільноти з Росією, – Сербії, Болгарії, Греції.

«Кремль спотворює історію регіону, щоб легітимізувати ідею про те, що Україна і Білорусь є частиною «природної» сфери впливу Росії, – розвінчують путінський міф в Chatham House. – Історично неправильно стверджувати, що Росія, Україна і Білорусь коли-небудь склали єдине національне утворення. Останні дві країни насправді мають політичні та культурні корені в європейських за своєю суттю структурах, таких як Велике князівство Литовське».

На думку експертів, наратив Кремля про «єдиний народ» поширюється для того, щоб поставити під сумнів національну ідентичність українців і білорусів, укоренити такі стереотипи на міжнародному рівні і ускладнити євроінтеграційні прагнення України і Білорусі. Сьогодні прихильність такому міфу має кілька важливих політичних наслідків. По-перше, Україну і Білорусь на Заході нерідко «розглядають через неоімперську призму і фактично визнають наполягання Росії на праві втручатися у внутрішні справи сусідніх держав – аж до потенційної легітимізації про-російського сепаратизму, наприклад, на Донбасі». По-друге, цей наратив досі служить Росії виправданням її претензій на статус «першої серед рівних», що також нібито дає їй право втручатися у внутрішні справи сусідів, вважають автори доповіді.

2. Крим завжди був російським

У своїй «кримській» промові до парламенту 18 березня 2014 року Путін заявив, що Крим і Росію «пов'язує спільна історія, що йде в глиб століть – тут прийняв хрещення князь Володимир, тут знаходяться могили російських солдатів, які завоювали Крим в 1783 році для російської держави, тут стоїть Севастополь – батьківщина російського Чорноморського військового флоту». «В серцях людей Крим завжди був невід'ємною частиною Росії», – підкреслив політик і нагадав, що півострів нібито був переданий Україні в 1954 році «особисто Хрущовим», «з порушенням кон-

ституційних норм, кулуарно», а «Росія відчула, що її навіть не просто обікрали, а пограбували».

Аналітики Chatham House у відповідь на цей наратив підрахували, що в складі Росії Крим перебував всього 168 років, «менше 6% його письмовій історії з IX століття до н.е.» Також вони нагадують, що з моменту набуття Україною незалежності в 1991 році в Криму не існувало жодного великого сепаратистського руху.

У зв'язку з цим «референдум» про приєднання Криму до Росії, організований Росією і проведений під тиском російських військових 16 березня 2014 року, насправді був усього лише ширмою для легалізації російського збройного захоплення півострова, підкреслюють автори доповіді. А аргумент про те, що «Крим по праву належить РФ», не враховує грубого порушення міжнародного права, вчиненого Росією, і яке відкриває горезвісну «скриньку Пандори» – з точки зору перегляду кордонів і можливих конфліктів в інших частинах світу. Так само як і у випадку з «триденним народом», він стверджує неоімперський світогляд РФ. Воно дозволяє мати на увазі, що Росія нібито «має право діяти так, як вважає за потрібне, щодо менших і слабших сусідів, особливо там, де проживає значна частина етнічних росіян або російськомовного населення».

3. Росії обіцяли, що НАТО не буде розширюватися

Це також один з улюблених міфів Путіна, який він повторює мало не в кожному посланні. «Ми почули ваші запевнення про те, що НАТО не буде розвиватися на схід, але ви не виконали своїх обіцянок», – сказав Путін, зокрема, на великій прес-конференції взимку 2020 року.

Йдеться про події 1990 року, коли Михайло Горбачов погодився на включення об'єднаної Німеччини в НАТО. Путін постійно згадує слово «обіцянки», кажучи про ті події, але експерти Chatham House наголошують, що Горбачов насправді не просив і не отримував жодних гарантій щодо подальшого розширення Альянсу. А Радянському Союзу після 1990 року на Заході також ніколи не давали формальних гарантій про межі розширення НАТО за рахунок країн колишнього соціалістичного блоку.

В основоположному акті Росія-НАТО (1997 року) прописано «невід'ємне право» всіх держав «обирати засоби для забезпечення власної безпеки», а розпад Організації Варшавського договору і СРСР змінив ситуацію з безпекою в Європі і вплинув на бажання багатьох країн приєднатися до НАТО, нагадують аналітики Chatham House. Однак Путін ігнорує ці історичні факти і вважає за краще поширювати міф про «зраду Заходу». Також він використовував міф про розширення НАТО і ЄС на схід для того, щоб протистояти проєвропейській політиці в Україні. «Москва просто спотворює історію, щоб зберегти усередині країни антизахідний консенсус», – підкреслюється в доповіді.

4. Росія і Захід «однаково погані» і варті одне одного

Путін неодноразово посилався на «незаконність» військових операцій США за кордоном: зокрема, про операції в Лівії він говорив, що в ній немає «ні логіки, ні совісті». Також він говорив під час останньої прес-конференції, що «в порівнянні з вами (Заходом) ми білі і пухнасті». Цей аргумент він, зокрема, привів, коли Росію звинувачували у втручанні у внутрішній конфлікт в Сирії, ЦАР або військових операціях в сусідніх країнах.

Однак автори доповіді підкреслюють, що цей міф ігнорує важливу відмінність, яка існує між Росією і умовним «Заходом». «Захід» – це спільнота країн, які поділяють спільні інтереси і цінності, а розширення НАТО і ЄС було зумовлено саме тим, що більше країн поділяли ці інтереси і цінності. У той же час Росія, на їхню думку, нав'язує іншим державам «добросусідство», незалежно від того, згодні вони на це чи ні. А також вважає своїм правом включати такі країни в «область своїх інтересів».

У зв'язку з цим дискусії з приводу військового втручання з боку країн Заходу не можна порівнювати з лукавством, відсутністю дипломатії і повним анулюванням раніше укладених договорів, які передували вторгненню Росії в Грузію і Україну, – сказано в доповіді.

5. Росія має право на «оборонний периметр» – сферу своїх привілейованих інтересів, куди входить і територія інших держав

Путін неодноразово включав в сферу російських інтересів країни Східної Європи, Балкан, Кавказу, Центральної Азії, а також Арктику.

Експерти Chatham House в зв'язку з цим нагадують, що сама ідея про виняткову сферу впливу РФ (особливо в державах Східної Європи та Центральної Азії) несумісна з євроатлантичними цінностями – суверенітетом держав і їхнім правом на самовизначення. «Ця помилка завдає шкоди геополітичному порядку і міжнародній безпеці, оскільки непрямо дає Росії право на дії, що породжують нестабільність в сусідніх країнах і Європі (такі як територіальна агресія, анексія і навіть пряма війна), – говорить в доповіді. – Це фактично дає Росії право домінувати в сусідніх державах і порушувати їхню територіальну цілісність».

6. Росія і Захід хочуть одного й того ж

Експерти Chatham House попереджають, що ця точка зору досить поширена на Заході. Однак, за їхньою оцінкою, якщо Захід буде засновувати свою політику, спрямовану на взаємодію з Росією, на уявленні про те, що на певному рівні інтереси Росії і Заходу повинні збігатися, то він зазнає невдачі. Автори доповіді наполягають, що Заходу не варто прагнути до нормалізації відносин з Росією просто так, без усунення основних причин розбіжностей. А цих розбіжностей безліч: як стратегічних, так і з конкретних питань. Оскільки «російські цілі і основні припущення про відносини між державами несумісні з тим, що західні держави і суспільства вважають прийнятним», – підкреслюється в доповіді.

Автори звіту закликають західних політиків визнати те, що «західні і російські цінності і інтереси несумісні», і скорегувати довгострокові відносини «з урахуванням цієї реальності».

7. Ліберальні ринкові реформи 1990-х років погано позначилися на Росії

Путін не раз говорив про те, що Росія «в кінці 90-х підійшла до дуже небезпечної межі, за якою могло нас очікувати все що завгодно». «У 90-ті ми ледь не втратили оборонку, армія була на межі розвалу», – підкреслював він під час «прямої лінії» в 2019 році. Також він неодноразово говорив про зубожіння населення і вимагав «не допустити» повторення цієї ситуації. Розвиваючи цю думку, Путін неодноразово просував ідеї держрегулювання і держкапіталізму, тобто зрощування приватного і державного капіталу.

Міф про «лихі 90-і», які нібито закінчилися з приходом Путіна, полягає в тому, що ринкові реформи 90-х дійсно привели до затяжної рецесії в РФ. Але насправді ці події не пов'язані між собою безпосередньо, нагадують експерти Chatham House: адже спочатку запланований ліберальний курс в Росії так ніколи і не був втілений в життя належним чином.

«Переконавання про те, що добре функціонуюча ринкова економіка якимось чином несумісна з Росією, є хибним», – підкреслюється в доповіді.

8. У Росії немає конфлікту з Заходом

Путін завжди відповідає, що у Росії немає прямого конфлікту з Заходом, зокрема, в 2015 році він заявив: «Ми нікого ворогами не вважаємо і не рекомендуємо нікому вважати нас ворогами». Але в Chatham House закликають не брати ці слова на віру.

«Політики в країнах Північної Атлантики можуть відмовлятися це визнавати, але природний стан Москви – конфронтація із Заходом», – підкреслюють вони. На їхню думку, визнати цей факт багатьом політикам на Заході заважає те, що РФ використовує нестандартні ворожі заходи – «вище порога прийнятної діяльності за мірками мирного часу, але нижчі за ті, які використовуються в воєнний час».

Такий інструментарій Кремля включає в себе:

- втручання у вибори;
- «цілеспрямовані, санкціоновані державою вбивства»,
- інформаційну війну.

«Важливо відзначити, що нетрадиційні ворожі заходи і непрямі дії – не просто особливості цього конфлікту, але і сприяють помилковому сприйняттю того, що конфлікту у Росії з Заходом немає», – підкреслюється в доповіді.

9. Нам потрібна нова загальноєвропейська архітектура безпеки за участю Росії

У Москві є ідея замінити структури НАТО якоюсь «за-

гальноконтинентальною системою європейської безпеки» за участю Росії. Розвиваючи цю думку, Путін в 2018 році, зокрема, заявив на XXIII Петербурзькому економічному форумі, що РФ «готова допомогти Європі в сфері безпеки замість США».

Але ця пропозиція ігнорує фундаментальні розбіжності між Росією і західними країнами з питання суверенітету, підкреслюють в Chatham House. Насправді, на їхню думку, Росія в рамках такої системи безпеки хоче для себе привілеїв «великої держави», а для сусідніх країн – обмеження суверенітету і наполягає на угоді про те, що держави не повинні піддаватися критиці, якщо вони ведуть свої внутрішні справи таким чином, який несумісний з цінностями демократії, прав людини і верховенства закону. Ця точка зору входить в протиріччя з основними західними інтересами і цінностями – підкреслюють автори доповіді.

Вони наполягають, що західні політики повинні чітко зрозуміти, що розбіжності з Росією з приводу архітектури європейської безпеки глибокі і навряд чи скоро будуть врегульовані, а функціонування такої «загальноєвропейської» системи безпеки за участю РФ приречене на провал.

10. Захід повинен поліпшити відносини з Росією, навіть якщо вона не йде на поступки, оскільки це занадто важливо

Путін неодноразово заявляв, що «Росія готова першою протягнути руку Заходу», але кожного разу обставляв цей крок певною кількістю умов, зокрема вимагав гарантій зняття санкцій. У той же час про те, що налагодженням відносин першим повинен зайнятися Захід, говорили багато політиків, зокрема екс-президент Франції Саркозі і екс-глава МЗС Німеччини.

Автори доповіді спростовують уявлення про те, що «нормалізувати» відносини з РФ необхідно, як мінімум, через її геополітичну вагу і взаємні економічні інтереси. Вони нагадують, що до цих пір зусилля західних країн налагодити кооперацію з РФ в найгостріших питаннях – в кібербезпеці, торгівлі, в розв'язанні конфліктів на Близькому Сході і в Північній Африці – «поки що провалювалися через неліберальний підхід Росії до кожної теми». Також експерти Chatham House нагадують, що Москва майже ніколи не висуває перелік можливих сфер співробітництва.

11. Захід повинен вбити клин між Росією і Китаєм, щоб перешкодити їхнім спільним діям проти Заходу

Автори доповіді вважають, що цей міф відображає неправильне розуміння характеру відносин між Росією і Китаєм і переоцінює їхню сприйнятливість до зовнішніх чинників. Захід не може «розлучити» РФ і КНР, як не впливав і на їхнє зближення, нагадують в Chatham House. Адже співпраця Москви і Пекіна базується на їхній «природній ідеологічній сумісності, взаємодоповнюючій економіці і інтересах в різних сферах, які включають в себе технології, кіберспівробітництво і оборону».

Однак британські експерти також не вважають за можливе виникнення «осі авторитаризму» в особі Китаю і РФ, оскільки, на їхню думку, кожна з держав сьогодні прагне зберегти повну автономію у прийнятті рішень.

У Chatham House також закликають відмовитися від міфу, що відносини Заходу з Росією необхідно нормалізувати, щоб протистояти посиленню Китаю. На їхню думку, навіть якщо це вдасться зробити, ціна подібного зближення з Росією занадто висока і «мало допоможе запобігти подальшому зростанню впливу Китаю та його можли-

востей». Більше того, подібний альянс з Кремлем «проти Китаю» міг би за замовчуванням виключити можливість стійких відносин між Китаєм і Заходом в довгостроковій перспективі.

12. Євразійський економічний союз є справжнім і значущим партнером ЄС

Москва намагається представити ЄвразЕС, в який крім Росії також входять Казахстан, Білорусь, Вірменія і Киргизстан, як рівноправного партнера Євросоюзу в передбачуваній зоні вільної торгівлі «від Лісабона до Владивостока». Насправді ж Євразійський економічний союз (ЄЕС) – «це політичний проект, позбавлений рис справжнього вільного спільного ринку», підкреслюється в доповіді.

Експерти пояснюють це тим, що торговельна політика не є окремим незалежним напрямком зовнішньої політики Росії, а підпорядкована їй. Москва, нагадують вони, не зацікавлена у всеосяжній лібералізації торгівлі – ні всередині ЄвразЕС, ні за допомогою зони вільної торгівлі з ЄС.

13. Санкції щодо Росії – це неправильний підхід

Путін неодноразово підкреслював, що Росії «плювати» на санкції, накладені на неї за втручання у вибори в США, анексію Криму, участь в конфлікті в східній Україні і в інших випадках. За його словами, вони нібито диверсифікують російську економіку і змусили країну «включити мізки».

Насправді економічні санкції як відповідь на неприйнятні дії Росії вже продемонстрували свою практичну цінність, переконані автори доповіді, і їхня ефективність з часом буде лише зростати. Але що ще більш важливо – санкції демонструють єдність і колективну прихильність країн Заходу нормам і принципам міжнародного порядку.

14. Росія – централізована автократія з ретивним керуванням Путіна, на нього зав'язано все

Всупереч стереотипам про могутність Володимира Путіна, система управління в РФ зовсім «не театр одного актора», підкреслюють автори доповіді. За їхніми словами, «особисту роль президента часто перебільшують: зовнішні спостерігачі не беруть до уваги або невірно розуміють роль колективних органів влади (наприклад, Адміністрації президента і Ради безпеки) і переоцінюють ступінь управлінської компетентності і дисципліни». Наприклад, те, що «президентські укази часто не виконуються або ігноруються через корисливі мотиви чиновників», – зауважують експерти.

Хоча Путін, за їхньою оцінкою, має можливість втручатися в прийняття будь-яких рішень на всіх рівнях, «це не означає, що він завжди так чинить», пояснюють британські фахівці. У Chatham House прогнозують, що міць і складність російської бюрократії буде тільки зростати, і це важливо усвідомлювати для розуміння системи влади в РФ. Окремо вони відзначають, що Росія страждає від структурних проблем, які виходять за рамки особливостей режиму Путіна, і тому навіть з його смертю або відходом від влади політичний курс в Росії може не змінитися.

«Шанси на побудову життєздатної демократичної політичної системи в постпутінської Росії навіть нижче, ніж в 1990-і роки», – переконані автори доповіді. За їхньою оцінкою, незалежно від того, хто в кінцевому підсумку змінить Путіна, «політична культура Росії, без сумніву, буде і далі перешкоджати розвитку більш конструктивних відносин із Заходом».